

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Філософія та основи психології»
для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання
Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
103 Науки про Землю

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
Протокол № 5 від « 16 » лютого 2023 року

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 103 Науки про Землю
Протокол № 8 від «17» лютого 2023 року

Одеса 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни

«Філософія та основи психології»

для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр

денної форми навчання

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій

103 Науки про Землю

Одеса 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Філософія та основи психології»
для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання
Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
103 Науки про Землю

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
Протокол № 5 від «16» лютого 2023 року
Голова групи Гриб О.М.

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 103 Науки про Землю
Протокол № 8 від «17» лютого 2023 року
Голова групи Шакірзанова Ж.Р.

Затверджено
на засіданні кафедри українознавства
та соціальних наук
Протокол № 5 від «31» січня 2023р.
Завідувач кафедри Бубнов І.В.

Одеса 2023

Методичні вказівки до семінарських занять з дисципліни «Філософія та основи психології» для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр денної форми навчання, за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій», 103 "Науки про Землю" / Краснянська Н.Д., ст. викладач, Невейкіна Г.І., ст. викладач, Одеса, ОДЕКУ, 2023.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
Блок «Філософія»	
1. Семінарське заняття № 1. Філософія як універсальний тип знань. Предмет філософії.....	8
2. Семінарське заняття № 2. Філософія античності.....	15
3. Семінарське заняття № 3. Філософія Середньовіччя та Відродження.....	21
4. Семінарське заняття № 4. Класична німецька філософія.....	27
5. Перелік тем доповідей з блоку "Філософія".....	34
6. Рекомендована література.....	35
Блок «Психологія»	
7. Семінарське заняття № 5. Індивідуально - психологічні властивості особистості.....	36
8. Семінарське заняття № 6. Психологічний аналіз діяльності.....	41
9. Семінарське заняття № 7. Пізнавальні психічні процеси особистості.....	44
10. Семінарське заняття № 8. Емоційна сфера особистості.....	49
11. Перелік тем доповідей з блоку "Психологія".....	54
12. Рекомендована література.....	55

ПЕРЕДМОВА

Метою дисципліни “Філософія та основи психології” є відтворення філософсько-світоглядного змісту найактуальніших соціально-психологічних проблем, опрацювання та засвоєння понятійно-категоріального апарату філософсько-психологічного знання, її методологічного базису, а також змісту основних його теорій; засвоєння здобувачами вищої освіти не лише досвіду філософського осмислення теоретичних та методологічних проблем сучасної психології, а й вироблення у них високого рівня фахової культури.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Філософія та основи психології» є дослідження сукупності актуальних і потенційних філософських підходів щодо сутності методологічних проблем психології, світоглядно–методологічне осмислення системи "людина – філософія – психологія – суспільство".

Завданнями дисципліни є:

- систематизація знань щодо теоретичного взаємозв'язку проблемного поля філософії та психології;
- усвідомлення теоретико-методологічного потенціалу такої суміжної галузі знання, як філософія та психологія;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- основні психологічні підходи до вирішення проблем у суспільстві та в конкретних соціальних групах;
- сутності предмету і змісту основних методів філософської науки;
- основні підходи до визначення явища у світі;
- закономірності поведінки особистості в суспільному процесі;
- теорії та концепції психологічної науки, які використовуються у філософії.

По завершенню вивчення курсу студенти повинні **уміти:**

- розрізняти методи та категорії філософської науки;
- виділяти та усвідомлювати роль і функції філософських знань в суспільно-політичному житті;
- виділити види і функції суспільної свідомості на сучасному етапі розбудови української держави;
- планувати та організовувати психологічне дослідження;
- орієнтуватися в основних теоретичних напрямках сучасної психології;
- застосовувати знання загальної психології при вивченні інших дисциплін циклу професійної підготовки.

Мета методичних вказівок – допомога студентам денної форми навчання у вивченні та засвоєнні матеріалу змістовних практичних модулів (ЗМ-П1 та ЗМ-П2) навчальної дисципліни «Філософія та основи психології». Представлений матеріал пропонує методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять, передбачених у відповідному силлабусі.

Матеріал до кожного заняття супроводжується комплексом відповідних порад та рекомендацій, що розраховані на підвищення організаційного рівня проведення семінарів, більш ефективного засвоєння студентами навчального матеріалу, можливості самостійно це перевірити. Зокрема, до кожної теми семінарського заняття надається докладний план, повчання щодо вивчення теми, завдання для закріплення теми та тестові завдання, а також пропонуються теми доповідей. Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється за кредитно-модульною системою відповідно до силлабусу дисципліни "Філософія та основи психології".

Блок «Філософія» Модуль ЗМ-П1

Тема семінарського заняття №1. Філософія як універсальний тип знань. Предмет філософії.

Мета: ознайомитись із загальними проблемами теорії та історії філософії, з'ясувати предмет і зміст філософської науки та основні методи її дослідження, визначити місце філософії в системі наук та її роль в сучасному житті людини і суспільства.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- що таке філософія;
- що таке світогляд, його складові та типологія;
- історичні особливості виникнення філософії;
- що таке клітинка філософії;
- основні функції філософії;
- значення філософських знань.

вміти:

- розрізняти світоглядні та інші види знання;
- виділяти елементи філософського мислення у професійних знаннях;
- пояснювати на прикладах основні функції філософії;
- застосовувати до конкретних ситуацій філософські позиції.

розуміти:

- в чому полягають необхідність та неминучість виникнення у людини світоглядних знань;
- як пов'язані між собою філософія та свідомість;
- чим зумовлена структура філософських знань.

План:

- 1.Світогляд людини: історичні типи, структура.
- 2.Предмет та функції філософії.
- 3.Проблемне поле філософії. Основне питання філософії.
- 4.Специфічність філософського знання.

Ключові терміни і поняття:

Світогляд -- це сукупність узагальнених уявлень людини про світ, місце людини у світі.

Філософія (з давньогрецького – любов до мудрості) – теоретична форма світогляду; особливий рівень мислення, на якому думка усвідомлює саму себе у своєму ставленні до дійсності.

Рефлексія (з латинської – обертати) -- здатність людської свідомості у процесі сприйняття дійсності сприймати і саму себе.

Категорії (з давньогрецької -- демонструю) -- гранично широкі , вузлові поняття певної галузі знання.

Повчання щодо вивчення теми

При вивченні матеріалу теми необхідно звернути увагу на сутність типи, структуру основних категорій філософії: *основного питання філософії; матеріалізму, ідеалізму, дуалізму, монізму, плюралізму, агностицизму, діалектики та метафізики, світогляду, функцій філософії, світовідчуття, світорозуміння, типів світогляду, філософського світогляду.*

Вивчаючи матеріал теми, студентам слід звернути увагу на те, що філософія являє собою теоретичну основу світогляду, тобто ядро індивідуальної та суспільної свідомості людини, а від світогляду залежать поведінка та дії особистості. Отже, щоб зрозуміти сутність філософії, треба добре знати зміст світогляду, його рівні та структуру. Студенти повинні зрозуміти , **що філософія - це теоретичне світорозуміння, система найбільш загальних поглядів людини на світ у цілому та на своє місце у ньому, відносини людини до дійсності через призму всезагальних законів розвитку природи, суспільства і мислення.**

Людство накопичило велику кількість різноманітних знань Воно володіє технологічними знаннями (як робити), володіє емпіричними знаннями (умінням описати явище дійсності, використовуючи накопичений людством досвід), володіє теоретичними знаннями (коли виникає прагнення з'ясувати чому, з якої причини). Але ці знання не дають відповіді на питання: для чого ми використовуємо ці знання і вміння? Яким є наш ідеал? Як ми уявляємо призначення і місце її в цьому світі? Проблему цього питання порушує світогляд.

Світогляд – це сукупність узагальнених уявлень людини про себе, світ, свої взаємини із світом, про своє місце у світі та своє життєве призначення. Складовими світогляду постають: погляди, переконання, принципи, ідеали, цінності, вірування, життєві норми та стереотипи. Предметом світогляду виступає відношення “людина – світ”. Світогляд в цілому постає загальнолюдським явищем, тобто він притаманний кожній людині. Світогляд у людини може бути стихійним, релігійним чи науково обґрунтованим. Видів світогляду багато. Тому виникає потреба у типологізації світогляду. **Типологія світогляду – це не просто перерахування його можливих видів, а, перш за все, виділення типових ознак, за якими та на основі яких пізніше здійснюється класифікація основних видів світогляду.** Світогляд прийнято класифікувати на основі різних спільних ознак; за носієм: індивідуальний, колективний, груповий, національний, регіональний і ін. ; за рівнем

світобачення та усвідомлення: усвідомлений, неусвідомлений, частково усвідомлений, буденний, науковий, філософський і ін.; за історичними епохами: архаїчний, античний, середньовічний, ренесансний, світогляд 20 ст.; за морально – ціннісними орієнтирами: егоїстичний, альтруїстичний, гуманістичний, антигуманний, цинічний, шовіністичний, і ін. **Осмислюючи і обґрунтовуючи світоглядні ідеали, філософія виконує власне світоглядну функцію**

Людина з її розумом і допитливістю, особливим статусом буття постає як всевітнє диво: адже лише їй відкрилося те, що ми називаємо буттям, лише в її розумі висвітлюється те, що ми називаємо світовим універсамом. Але людське буття окреслюється значною мірою як парадоксальне: людина висвітлює буття, перебуває у діалозі зі світом, але вона не може досягнути найважливіше для себе : хто вона? звідки та навіщо вона прийшла в цей світ? куди прямує?. Одвічні питання

(тому що на них немає однієї відповіді) людина розв’язувала і розв’язуватиме завжди настільки, наскільки вона відчуває себе людиною і прагне взяти на себе відповідальність за свідоме здійснення свого життя. Філософія і постає формою свідомого вирішення найперших питань людського самоусвідомлення. Вона збирає і концентрує історичний досвід таких вирішень і стає інтелектуальним ядром людської духовності.

Своє визначення філософії як пізнання Універсаму дав іспанський філософ Х. Ортега – і – Гассет : “ Формально я розумію під Універсамом “усе наявне” (Ортега – і – Гассет Х. Що таке філософія? - М. 1991. –С. 77.) Водночас філософія постає своєрідним випробуванням людського інтелекту щодо його можливостей. Вона спирається на унікальні властивості людської думки -- на її властивість саму себе сприймати та усвідомлювати. Унаслідок цього філософія представляє собою історичну школу само вибудовування, дисциплінування, постає думкою про думку. Саму назву **“філософія”** перекладають із давньогрецької як **“любов до мудрості”**, а слово **“ софія”** (мудрість), своєю чергою, – як **“говорити, стверджувати цілісно, доречно.”**

Намагаючись осмислити людину, ми порівнюємо її з іншими істотами та явищами світу, і в такому порівнянні перед нами вимальовуються особливості становища людини у світі.

1.Першою особливістю людини виступає її розумність, здатність усвідомлювати себе і те, що її оточує. Розумність --це здатність людини не лише жити та діяти, а як можливість не зливатись із дійсністю, володіти засобами оцінки дійсності.

2.Якості людини та її становище у світі не пов’язані з її біологічною неспеціалізованістю. Це означає, що в будову людського організму не

закладена програма її способу життя та життєвих здійснень.

3. Відсутність якоїсь певної програми робить людину істотою вільною: “доля людини покладена на неї саму” (Ж. – П. Сартр), тобто людина має можливість обирати, певною мірою проектувати своє життя.

4. В іншому аспекті неспеціалізованість постає як універсальність людини: якщо людина не призначена однозначно для чогось, то вона потенційно може бути усім.

5. Людина як істота розумна є єдиною, хто усвідомлює свою смертність, конечність життя. Цей момент відіграє в житті кожної людини велике значення: життя дається один раз тому ціна життєвого вибору фактично оплачена ціною життя.

6. Людина розгортає свою життєдіяльність і реалізує себе як людина у сфері соціокультурних процесів. Вона прогресує не за рахунок змін в організмі, а за рахунок розвитку власної діяльності, за рахунок удосконалення соціокультурних надбань.

Філософія допомагає людині зорієнтуватись у власній реальності та отримати певні інтелектуальні інструменти для подальшого життя і діяльності.

Особливостями предмета філософії є: 1) предмет філософії історично змінний, бо історично змінними є самовиявлення і самоусвідомлення людини; 2) уся історія філософії входить в окреслення її предмета; 3) філософія постає формою збереження людської самоідентифікації. Філософія має практичну сторону, тому що втілюється в реальні процеси життя.

Можна виділити наступні риси філософського мислення. По-перше, філософське мислення є усвідомленим та свідомо вибудованим. Тобто уявлення та орієнтири є мисленням під кутом зору людини. По-друге, філософія доводить свої твердження до гранично можливого рівня узагальнення. По-третє, філософія окреслює дійсність не лише у її наявному стані, а переважно через її внутрішню необхідність та через належне, тобто вона каже не лише про те що є, а й про те, що буде. По-четверте, філософське мислення більшою мірою є мисленням про мислення, думкою про думку. По - п'яте, філософське мислення постає внутрішньо пов'язаним, логічно послідовним, а значить – аргументованим, обґрунтованим. По-шосте, за допомогою філософії людина заявляє про своє бажання взяти на себе відповідальність за свідоме вирішення своєї життєвої долі.

Зазначені риси філософського мислення дозволяють нам орієнтуватись у тому, що є філософія, і побачити те, чим філософія відрізняється від інших наук. Це також допомагає дати узагальнююче визначення філософії. **Філософія – це теоретична форма світогляду, спрямована на критичне дослідження та вирішення світоглядних проблем з метою підвищення ступеня достовірності та надійності таких вирішень.** Важливим надбанням філософії є методологія. **Методологія є науковим методом пошуку шляхів до світогляду, є методом пізнання істини.** Походить від давньогрецького мета (обґрунтування певної ділянки знань) та

“логос” – вчення, наука. Існують різні погляди на світ, різні світогляди: об’єктивно – ідеалістичний, суб’єктивно – ідеалістичний, матеріалістичний і дуалістичний. Порівнюючи різні світогляди, ми визначаємо до них загальний інструментарій (обґрунтовуємо, висвітлюємо шлях до певного світогляду, наприклад, до об’єктивно – ідеалістичного). **Таким чином методологія виступає як метод до пізнання істини, людське ставлення до світу. Подібні питання є предметом методологічної функції філософії.**

Серед функцій філософії велике значення мають також: **логічна** (філософія сприяє формуванню культури людського мислення); **соціально – адаптивна** (філософія допомагає зорієнтуватись у складних проявах суспільного життя); **виховна** (філософія прищеплює інтерес і смак до самовиховання).

Основним питанням філософії є питання про первинність або вторинність матерії чи свідомості. Відповідно цього сформувались наступні світоглядні напрямки філософії: **об’єктивний ідеалізм** (визнає первинність духу, ідеї, свідомості і вторинність матерії); **матеріалізм** (визнає первинність матерії, буття, вторинність свідомості); **суб’єктивний ідеалізм** (визнає первинною людську свідомість, відкидає існування об’єктивної реальності буття); **дуалізм** -- (визнає паралельність існування і розвитку свідомості, Духу з одного боку, матерії, буття -- з іншої).

Структура філософського знання визначається виділенням тих сфер реальності, спираючись на які людина (і філософія) може такого роду орієнтири виділити, позначити та дослідити. Відповідно до сфер а саме природа, суспільство, людина, духовний світ, свідомість, виділяють наступні розділи філософії. **Онтологія** – філософська наука про буття, перш за все про буття як таке. **Феноменологія** – філософська наука про свідомість та її прояви. **Гносеологія** – теорія пізнання, яка вивчає питання про природу, чинники та результати людської пізнавальної діяльності, умови продукування знань та можливості їх практичного використання. **Діалектика** - філософська наука про зв’язки, розвиток та культуру людського мислення. **Соціальна філософія** – філософська наука про осмислення природи суспільного життя, зв’язків суспільства та природи. **Філософія історії** -- вивчає погляди філософії на історичний розвиток суспільства. **Історія філософії** – збирає історичні досягнення філософії, вписує їх у сьогоденний день. **Філософія релігії** – вивчає питання природи та сутності релігії, досліджує причини походження релігії та ін. **Філософська антропологія** – вивчає людину у всіх її можливих виявленнях та характеристиках. **Соціологія (праксеологія)** – вивчає проблеми трудових колективів. **Аксіологія** – вивчає суспільні цінності. **Етика** – вивчає моральні якості людини. **Естетика** – вивчає якості прекрасного.

4. Філософія є насамперед концептуальним вираженням світоглядних проблем. Як особлива форма духовної культури, вона не зводиться до інших подібних сфер та напрямків, а доповнює і розвиває їх. Використовуючи такий вид мислення, як світоглядна рефлексія, філософія шукає відповіді на

смыслотворчі проблеми людського буття. Філософське знання розкриває реальний та духовний світ людини в їхньому взаємозв'язку та розвитку, має вільний, критичний та творчий характер. Філософія також має практичне застосування. Потреба у безпосередньому застосуванні філософії виникає тоді, коли від готових рецептів доводиться переходити до створення нового бачення світу, нових принципів діяльності. Без філософії не обійдеться людина, яка розмірковує, творить і орієнтується на відповідальність перед світом.

Теми доповідей:

1. Філософія і світогляд.
2. Філософія і наука.
3. Місце і роль філософії у сучасному світі.
4. Функції філософії.
5. Роль та значення філософії у науковому пізнанні та формуванні світогляду людини.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Наведено чотири судження. Яке з них правильно відображує зв'язок між вирішенням першої та другої сторін основного питання філософії? Чому?

- якщо філософ матеріаліст, то він не може бути агностиком;
- якщо філософ ідеаліст, то він агностик;
- якщо філософ агностик, то він матеріаліст;

2. Запропоновані судження: які краще ніж інші, характеризують позицію матеріалізму у філософії та пояснить:

- матеріалізм визнає пізнання світу ;
- на думку матеріалістів, свідомість людини, воля і цілі людей не мають суттєвого значення в розвитку природи і суспільства;
- матеріалісти вважають, що об'єктивний світ та його закони слугують підставою для визначення думок людей, наукових теорій; - згідно з матеріалізмом явища світу підпорядковані закономірностям.

3. Розкрийте зміст функцій філософії? Окресліть значення світогляду в свідомому регулюванні людиною свого життя.

4. Охарактеризуйте зміст поняття “клітинка філософії”?

Охарактеризуйте основні елементи структури філософського знання та основні напрямки філософствування.

5. Спробуйте визначити значення філософських знань.

Що філософія може дати кожній людині?

Тестові завдання:

Визначте правильну відповідь:

1.Філософія – це:

- а)наука про мудрість;
- б)прагнення до мудрості;
- в)володіння мудрістю;
- г) знання мудрості;

2. Визначте правильне ім`я:

Родоначальником філософії людини, є:

- а) Гельвецій;
- б) Прудон;
- в) Сократ;
- г) Гегель.

3.Визначте правильну відповідь:

Які існують форми суспільної свідомості?

- а)правова;
- б)психологічна;
- в)історична;
- г)філософська;

4.До історичних типів світогляду належить:

- а) романтичний б)етнічний ;
- в) міфологічний ;г) буденний

5.Вкажіть поняття, яке лежить в основі філософствування:

- а) елементарні частинки ;
- б) інформація;
- в) система;
- г) категорія.

6. Слово «філософія» у перекладі з давньогрецької означає:

- а)любов до землі ;
- б) любов до мудрості ;
- в) любов до Бога;
- г)любов до народу;

7. Філософія може бути визначена як:

- а) система знань про природу і її закони;

- б) мудрість взагалі ;
- в) система найбільш загальних теоретичних поглядів на світ, на місце людини в ньому;
- г) сукупність моральних вчень і норм .

8. Що є історично першою формою світогляду?

- а) релігія ;
- б) міфологія ;
- в) філософія;
- г) наука.

9. Яка з названих функцій не є філософською?

- а) пізнавальна;
- б) деструктивна;
- в) методологічна;
- г) аксіологічна.

10. Для якої філософської позиції характерне твердження “буття визначає свідомість”?

- а) суб’єктивний ідеалізм;
- б) об’єктивний ідеалізм;
- в) матеріалізм;
- г) дуалізм;

**Тема семінарського заняття №2.
Філософія античності.**

Мета: ознайомити студентів з процесом становлення філософії (генезисом філософських знань). Студенти отримають знання про становлення філософських знань в стародавній Греції.

Після вивчення матеріалу теми студенти повинні знати:

- на яких засадах виникла антична філософія;
- якими були етапи розвитку античної філософії;
- проблематику основних філософських шкіл античної філософії.

вміти:

- порівнювати між собою провідні ідеї філософських шкіл стародавньої Греції;
- продемонструвати сучасне значення ідей античної філософії;

розуміти:

- загальні умови та чинники розвитку філософської думки;
- закономірності розвитку як процесу, так і предмета мислення;
- внутрішній зв'язок між різними спрямуваннями людського пізнання.

Ключові терміни і поняття:

Фізис -- з давньогрецької “природа), те що становить основу будь – чого; **Архе**

-- з давньогрецької “початок”, універсальний початок усього суцього;

Атом -- найменша частинка речовини, яка не підлягає ніяким змінам;

Космос – з давньогрецької “порядок”, -- розуміння Всесвіту як чогось впорядкованого;

Атараксія – непорушність; у школах завершального циклу античної філософії – душевний стан, до якого повинен спрямовувати своє самовдосконалення прихильник мудрості.

Генезис (грецьке – походження, розвиток) -- спосіб дослідження природних і соціальних явищ, заснованих на аналізі їх розвитку.

План:

1. Етапи розвитку Античної філософії. Натурфілософські школи досократівського періоду.
- 2.Класичний період (Сократ, Платон, Аристотель)
- 3.Період еллінізму і Римської імперії.

Повчання щодо вивчення теми

Антична (від грецької -- давній) філософія охоплює широкий період від Стародавньої Греції до Стародавнього Риму.

Періодизація становлення філософії Стародавньої Греції

1. Натурфілософський (7 – 5 століття до нової ери);
2. Висока класика (5 – 4 століття до нової ери);
3. Пізня класика (4 століття до нової ери – 6 століття нової ери)

Особливості античної філософії

1. Набула автономного характеру і здобула свою назву;
2. Стала відкритою та доступною для усіх, крім жінок та рабів;
3. Терпимо ставилась до усіх ідей, крім атеїзму;
4. Була пластичною і динамічною.

Умови, які сприяли появі античної філософії.

- 1.Географічно – кліматичні (розміщення на стику трьох континентів, сприятливий клімат);
- 2.Культурно – історичні (контакти з стародавніми цивілізаціями);
- 3.Соціальні (високий рівень соціальних стосунків);
- 4.Зрозумілість античної міфології, близькість її до людей;
- 5.Талановитість, рухливість стародавніх греків.

Перший період становлення старогрецької філософії носить назву **натурфілософський**, що означає філософське осмислення природи. Грецькою мовою природа звучить як “фізис”, а тому філософію Стародавньої Греції називають фізичною а філософів “фізиками”. Натурфілософський період цієї країни репрезентує **Мілетська філософська школа**, яка шукала відповіді на питання “Що було початком “архе” всього”, тобто природи. Представниками цієї філософської школи були: Фалес, Анаксімен, Анаксімандр, Геракліт. Філософ **Фалес** із міста Мілет (Передня Азія) першопочатком всього “**архе**” називав **воду**. Він говорив “Усе з води”, “Усе має душу”. Його учень **Анаксімандр** назвав вихідною сутністю “**архе**” “**апейроном**” (невизначеним, безмежним). **Анаксімен** синтезував ідеї своїх попередників. Початок “архе” невизначений, але він повинен бути доступним для сприйняття. **Це є повітря**.

Діячі Мілетської школи підготували ґрунт для появи сміливої тези про те, що “все подібне до числа або пропорції” . Ця теза належить **Піфагору**. За його вченням, вихідним є **число**. Якщо вважати що все “архе” є щось “одне”, то тоді світ “все” стає однорідним, тобто постає в одній якості. У такому разі відмінності між речами не якісні, а кількісні, а значить все можна виміряти числом.

Сучасник Піфагора **Геракліт Ефеський** на основі вчення попередників створив цілісну філософську концепцію. Його головною думкою було: “**Усе тече, усе змінюється**”. Рухаються чотири стихії: вогонь, повітря, вода і земля. Енергію для руху дає вогонь. Це все він назвав Космос. Рух відбувається не хаотично, а піддається єдиному світовому закону “**Логосу**” (слово, хід думки, розумний порядок).

Після Геракліта в філософських викладках про світобудову головними постали питання “**Що**” і “**Як**”. Наприклад філософ **Демокріт** (автор школи атомізму) почав шукати відповідь на питання: Що лежить в основі буття? Він говорив: “Ніщо не виникає з нічого і не перетворюється в ніщо”. Краєм буття за Демокрітом є **неподільний атом** (корпускул), і його існування запорука незнищеності світу. Основними положеннями **атомізму** є: вся природа складається з атомів; атоми мають кількісні і якісні властивості; властивістю атомів є рух; атоми відрізняються один від одного формою, місцем знаходження; атоми рухаються в порожнечі, яка є матеріальною. На основі досягнень попередніх філософів також виникли філософські школи: **елейська школа** (філософ Пармені), **школа еволюціонізму** (філософ Емледокл), **школа неологій** (філософ Анаксагор).

Другий період грецької філософії характеризується вивченням сутності людини та її ставлення до буття. Перший крок від вивчення природи до людини зробили **софісти** (платні вчителі мудрості. Вчили риториці, вмінню вести дискусії). Вони вчили захищати тезу, а потім антитезу. Тобто їх істинні знання не цікавили. Представник софістів **Протагор** говорив “людина є мірою

всіх речей”, “**все є відносним**”. В житті це формує безпринципність, але носіям цих тез виживати легше.

На захист надійних знань виступив філософ **Сократ** (469 – 399 роки до нової ери). Надійні знання можна пізнати через принцип “**Пізнай себе**”. Сократ вів чисельні сократичні бесіди з сучасниками. Не знаходячи знань у них він говорив: “**Я знаю те, що я нічого не знаю, але інші не знають і того, що знаю я** “. Захист своїх поглядів привів Сократа до хибного звинувачення і засудження до смертної кари.

Засновником ідеалістичного напрямку у філософії був **Платон** (427 – 347 роки до нової ери). **Він в основі буття поклав ідеї** (незмінні основи буття всього суцього) . Речі змінюються, говорив він, але світ не зникає. Значить в основі речей лежать ідеальні незмінні сутності. За змістом – **ідеї**, це миттєво схоплена повнота і єдність кожної речі. Єдине є синонімом речі. Світ ідей – є надчуттєва реальність, яка досконалістю перевищує все чуттєве. Речі – лише тіні ідей. Людське тіло, за Платоном, - в’язниця духу.

Аристотель (384 – 322 роки до нової ери) був учнем Платона і його ідейним противником. Йому належать слова: “**Платон мені друг, але істина дорожча**”. Він оголосив, що ідея і річ це одне і теж, лише річ існує реально, а ідея в нашому пізнанні. З його точки зору, речі складаються з матерії і форми. **Матерія** – пасивний матеріал, а дійсність речей пов’язана з формою (форма – суть, властивість предмета), що її продукує “форма всіх форм” – світовий розум. Буття ж речей зумовлене дією чотирьох причин: причина матеріальна, формальна, дійова і цільова або причина. Остання -- головна, бо визначає місце речі в універсамі. Таким чином, Аристотель заклав основи **дуалістичного напрямку у філософії, а також формальної логіки**.

Період пізньої класики представлений наступними філософськими школами: **епікуреїзм** (філософ Епікур) - закликала, що смерті не існує, так як в основі світобудови лежать невмирущі атоми; **скептицизм** (філософ Піррон) – закликала кожну річ розглядати такою, яка вона є ; **стоїцизм** (філософ Зенон) – у світі існує фатум (доля) і тому їй потрібно коритися; **неоплатонізм** (філософи Плотін і Прокл) – говорили, що світ є послідовним виливанням божественного Єдиного.

Отже, філософія стародавнього світу, особливо грецька, набравши професійної діяльності, відійшла від наївних матеріалістичних поглядів на світ, започаткувала і надала форму ідеалістичному, матеріалістичному і дуалістичному напрямкам філософі

Теми доповідей:

1. Натурфілософія в ранньогрецькій філософії (на прикладі розгляду творчості Фалеса, Піфагора, Геракліта, Демокріта, Парменіда, Зенона та ін.).

2. Філософські ідеї Стародавньої Греції та їх сучасне значення.

3. Умови та чинники формування античної філософії.
4. Життя та філософські погляди Сократа.
5. Філософське вчення Платона.
6. Вихідні ідеї філософії Аристотеля.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Охарактеризуйте філософські погляди філософів Мілетської школи.
2. В чому полягає значення філософської діяльності Сократа? Чи актуальною є його діяльність сьогодні?
3. Яка антична школа стверджувала, що все складається з атомів?
4. Хто з античних філософів є автором концепції ідеальної держави?
5. Кому належить вислів «Людина – міра усіх речей»?
6. У чому суть першої ідеалістичної системи античності.
7. Закінчіть та поясніть вислів: «Я знаю, що я нічого не знаю...»

Тестові завдання:

1. „ Світ речей за ПЛАТОНОМ, це:

- а) предметно-чуттєвий світ що є спотвореною копією ідеальних первообразів;
- б) предмети побуту;
- в) економічна база суспільства;
- г) все перераховане.

2. Атомістичне вчення було започатковане:

- а) Буддою ;
- б) Сократом ;
- в) Фоною Аквінським ;
- г) Демокрітом.

3. Хто є автором вчення про ідеї:

- а) Демокріт ;
- б) Фалес;
- в) Платон;
- г) Аристотель.

4. Висловлювання «Все тече, все змінюється» а, отже, перші міркування щодо діалектики, належать :

- а) Піфагору ;
- б) Демокріту ;
- в) Геракліту;

г) Платону .

5.3 яких ідей розпочинається антична філософія :

- а) матеріалістичних;
- б) ідеалістичних ;
- в) діалектичних;
- г) натурфілософських.

6. «Платон мені друг, але істина дорожча». Кому належить цей вислів?

- а) Сократу;
- б) Піфагору ;
- в) Арістотелю ;
- г) Фалесу.

7. Кому належить авторство висловлювання «Людина є міра всіх речей»?

- а) Платону;
- б) Арістотелю ;
- в) Протагору;
- г) Епікуру.

8. Про те що на чолі держави повинні стояти філософи, казав:

- а) Хрисіпп ;
- б). Сократ;
- в) Платон;
- г) Ксенофан.

9. Міфологічний світогляд - це:

- а) віра в казкових, нереальних істот ;
- б) присвоєння людських рис (антропологізація) природних явищ.
- в) образне, чуттєво-художнє сприйняття та розуміння людини та світу.
- г) усе перераховане.

10. Основоположником формальної логіки вважається :

- а) Сократ;
- б) Діоген ;
- в) Демокріт.
- г) Арістотель.

Тема семінарського заняття №3. Філософія Середньовіччя та Відродження.

Мета: допомогти студентам зрозуміти відмінність між філософськими поглядами філософів середніх віків та епохи Відродження. Ознайомити студентів з світоглядними проблемами, які пробували вирішити мислителі Середньовіччя та епохи Відродження.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- загальні особливості середньовічного типу філософствування;
- основні етапи розвитку середньовічної філософії;
- провідну проблематику середньовічної філософії;
- які зміни відбулись у християнському світобаченні в епоху Відродження;
- якими були провідні змістові акценти у ренесансній філософії.

вміти:

- порівнювати античну філософію з середньовічною;
- виявляти позитивні та негативні риси у середньовічному світосприйнятті;
- знаходити аналоги між історичними процесами Відродження та сьогодення.

розуміти:

- особливості середньовічного світобачення;
- роль середньовічної філософії у становленні сучасної науки;
- особливості гуманізму як феномену європейської історії.

Ключові терміни і поняття:

Дух – у середньовічному світобаченні єдина справжня форма буття.

Душа – у Середні віки – джерело і причина людського життя.

Теологія – у перекладі з грецької мови значить богослов'я.

Теоцентризм – визнання Бога є джерелом і основою всього суцього.

Антропоцентризм – возвеличення людини в епоху Відродження.

План:

1. Основні риси філософії Середньовіччя.
2. Ідеї середньовічної патристики.
3. Схоластика, як напрям Середньовічної філософії.
4. Реалісти і номінолісти.
5. Філософська думка епохи Відродження.

Повчання щодо вивчення теми:

Поняття “середні віки” введено у вжиток в 1671 році, коли філософ Ді Санде назвав ім'ям “тедіа аетас” період від часів римського імператора Антонія

(2 століття нової ери) до відродження наук 14 століття нової ери. Філософія середніх віків формувалась за умов класового феодального суспільства і геоцентричного світогляду. Тобто теоретична проблематика концентрувалась навколо поняття міфологізації Бога, а любов до мудрості реалізовувалась як течія богословської думки.

Становлення середньовічної філософії пов'язане з “патристикою” (від слова “патар” Батько “отець Церкви”). Це пов'язане з тим, що в 7 – 8 століттях нової ери отці церкви творили християнські догми. Основними проблемами патристики були: 1) проблема суті Бога і його троїстості; 2) взаємодія віри і розуму; 3) розуміння історії як руху до визначеної мети до “граду Божого”; 4) взаємодія волі людини через можливість порятунку або загибелі її душі; 5) проблема походження зла у світі і чому його терпить Бог.

Для епохи Середньовіччя властивою була “схоластика” – це специфічна середньовічна християнська філософія, яка панувала в шкільному навчанні. Головним її завданням було обґрунтування і захист богословських істин.

Через всю історію Середніх віків проходить суперечка між **реалістами і номіналістами**.

Реалісти вважали, що єдина справжня основа буття речей – це загальні ідеї божественного розуму, які постають взірцем при творенні світу, вони є справжня реальність. (звідси реалісти).

Номіналісти припускали, що загальні ідеї - це лише імена (“номіна”), якими людина позначає спільне в різних речах, а реальністю слід вважати одиничні речі, оскільки саме вони є результатом божественного творіння. Відомими філософами епохи середньовіччя були: Квінт Тертуліан, Оріген, Василь Великий, Григорій Ніський, Августин Блаженний, Фома (Тома) Аквінський, Іоанн Скот та інші. Наприклад **Квінт Тертуліан** пропагував християнство і захищав церкву від ересі. Його основною працею була книга “Апологетикум” де він протиставляв релігію філософії. Віру він представляв як найвищу істину. **Орегон** (185 – 254 роки нової ери) вважав християнство завершенням елліністичної філософії, що є введенням до християнства. Головна його книга носить назву “Про початки”. З його точки зору, Бог – це просто природа, що не допускає якої-небудь складності. Друга властивість Бога проявляється в його нескінченності. Філософ **Августин (Блаженний) Аврелій** (354 – 430 роки нової ери) визначив, що джерелом буття є Бог. Душа, за Аврелієм, нематеріальна субстанція, відмінна від тіла, а не властивість тіла. Душа безсмертна. Важливим є вчення Августина про божественну благодать (звідси Блаженний). Суть вчення. Перші люди до гріхопадіння мали вільну волю, могли не грішити. Після спокутної жертви Ісуса Христа обрані Богом уже не можуть грішити. Божество одвіку визначило одних людей до Добра, інших до Зла і мук. На думку Августина вся світова історія є історією боротьби Добра і Зла. Царство диявола він пов'язує з державою, царство Бога з церквою. Зміст історії в християнізації всього світу. Філософ **Фома (Тома) Аквінський** (1225

– 1274 роки нової ери) також зробив значний внесок у світову філософію. Він є автором книг “Сума теології” та “Сума проти язичників”. Фома Аквінський розмежував філософію і теологію. Предметом філософії він назвав істину Розуму, а предметом теології – істину одкровення. Але кінцевим об’єктом обох є Бог. Аквінський також заснував теорію “універсаліїв” Універсалії (підходи) існують трояко: - до речей у розумінні Бога; - у речах як їх сутності; - після речей у розумінні суб’єкта пізнання. Шотландський філософ **Іоанн Скот** (810 – 877 роки нової ери) заперечував міфологеми Бога. Він протиставив свою теорію, згідно якої Бог не творець світу за своєю волею, а спонтанно проростає в нього, виливається в нього за внутрішньою потребою своєї природи. Його книга в 1210 році була визнана єретичною і спалена на вогнищі.

Епоха Відродження (14 – 17 століття нової ери). Зростання виробництва в цей період зумовило розвиток техніки, природознавства, математики. Це вимагало визволення розуму від схоластики і повороту до суто логічних проблем, до природничо - наукового пізнання світу та людини. Виразниками такої тенденції стали найвідоміші мислителі епохи Відродження, загальним пафосом якої стали ідеї гуманізму. **Гуманізм (відвід латинської гуманус – людський) в загальному розумінні означає “прагнення до людяності”**. Одночасно нова епоха стала відродженням античної культури.

Особливості філософії епохи Відродження полягають в наступному:

– По перше, середньовічна догматика забороняла думати і відчувати. Людське тіло вважалось темницею і оголошувалось гріховним. Гуманісти Відродження, навпаки, “реабілітували” людину, прославляли земну любов і красу людського тіла. **Антропоцентризм** – перша і основна особливість філософії Відродження. По – друге, **секуляризація** (відділення) релігії від науки, від політики і моралі. Тепер проблеми держави, моралі і науки не розглядали крізь призму теології. Ці сфери буття почали визнаватись поза релігією. По – третє, філософія Відродження характеризується пошуками правильного методу пізнання природи. Виділилось два напрямки пізнання: **сенсуалізм (емпіризм) і раціоналізм**. Сенсуалісти стверджували, що в основі пізнання повинні бути відчуття і головним методом є експеримент, дослід. Раціоналісти вважали основним засобом -- логічне мислення, розум. По – четверте, в цю епоху формується новий матеріалістичний світогляд. Його проміжними формами стали **деїзм і пантеїзм**. **Деїсти** (від латинської -- Бог) визнавали божественне первоначало але вважали, що Бог, створивши світ, більше не втручається у встановлені ним закони для природи. **Пантеїсти** (від грецької – рап – все, теос – Бог) – ототожнювали світ і Бога. “Все є Бог, єдиносущне. Поза Богом немає нічого. Саме ці особливості сформували світогляд філософів епохи Відродження.

Видатними філософами епохи Відродження можна назвати Данте Алігері (1265 –1321 роки нової ери), Марсілія Падуанського, Франческо Петрарку (1304 – 1374 р. н. е.), Леонарда Бруні (започаткував ідею первинності критерію моралі в оцінці життя людини), Лоренцо Валлу (засновник порівняльного

аналізу в логіці), Еразма Ротердамського (1469 – 1536 р. н. е.). **Філософ Джордано Бруно** (1548 – 1600 р. н. е.) дотримувався пантеїстської філософії осмислення природи. Метою філософського пізнання він вважав не Бога, а природу і висловлював ідею про нескінченність природи і нескінченність Всесвіту. За пропаганду цих ідей був спалений на вогнищі. Філософ **Микола Кузанський** (1401 – 1464 р. н. е.) став родоначальником ренесансного платонізму. Його твори “Знаюче незнання”, “Про вчене незнання” прославляли розум людини, її здібності. Він висловлював ідеї про наявність життєвого духу, тілесної субстанції, що зв’язує відчуття з розумовою спроможністю. Микола Кузанський також розробив вчення про інтелект, про істину. Істина, за його поглядами, завжди процес, а не догма, процес пізнання руху до Бога. “Отже, про істину ми знаємо тільки, що є вона невловима: наш розум ставиться до істини, як можливість – до абсолютної необхідності, що не може бути ні більшою ні меншою, ніж вона є. Недарма суть речей, істина суцього, незбагненна у своїй чистоті, і, хоч філософи її розшукують, проте ніхто не знайшов її такою, якою вона є. І чим глибша буде наша вченість у цьому незнанні, тим ближче ми підступимо до істини”. (Кузанський Н. Про учене незнання. Соч.: У 2т. – М., 1979. – Т. 1. – С. 53 – 54.)

Однією з галузей філософії епохи Відродження був **утопічний соціалізм**. Найбільш відомі філософи цього напрямку Томас Мор (1478 – 1535 р. н. е.) та Томазо Кампанелла (1568 – 1639 р. н. е.). Вони були переконані в тому, що приватна власність повинна бути знищена. Достаток, в якому живуть жителі видуманої ними країни “**Утопія**”, досягається примусовою працею, скороченням потреб, ліквідацією розкоші. Держава повинна втручатись навіть у творчість.

Кожен крок громадянина спрямовується і контролюється. Філософська думка епохи Відродження відійшла від схоластики і наблизилась до пізнання людини, її вчинків, потреб і нахилів. Натурфілософські ідеї мислителів Відродження дуже вплинули на розвиток філософії нового часу.

Теми доповідей :

- 1.Сучасне значення провідних ідей християнської патристики
- 2.Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії.
- 3.Вихідні ідеї філософії гуманізму та їх світоглядне значення.
- 4.Розвиток ідей італійського гуманізму.
5. Філософія епохи Середньовіччя як синтез античної філософської традиції та християнських догм.
- 6.Тома Аквінський як систематизатор античної схоластики.
- 7.Натурфілософія Дж. Бруно, Г. Галілея.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Виявіть підпункти, що не повинні фігурувати в окресленнях характеристик названих нижче течіях розвиненої схоластики:

НОМІНАЛІЗМ

реально існують окремі речі;
загальні ідеї;
загальні ідеї – це лише імена речей;
загальні поняття створює людина;
загальні поняття існують в розумі Бога;

РЕАЛІЗМ

реально існують лише речі;
речі – це лише втілення ідей;
окремі речі створює людина;
загальні поняття не існують

2. Виберіть правильний варіант формулювання змісту так званої “теорії подвійної істини”:

а) існує два роди істини – істини людського розуму та істини божественного одкровення; ці істини існують автономно, тобто самостійно, лише де – ніде вступаючи у взаємодію;

б) існує два роди істин, що подані у Святому письмі – істини відкриті, прямі, доступні та істини приховані, утаємничені.

Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Осмислити, як розглядали проблеми буття філософи доби середньовіччя?

4. В чому полягає суть поняття “патристика”. Довести на прикладах.

5. В чому полягає відмінність проблем, які розглядали філософи епохи Відродження, від проблем, що вивчались мислителями епохи середньовіччя?

Тестові завдання:

1. Кого із зазначених середньовічних філософів називають “батьком середньовічної схоластики”?

- а) Августина Блаженого;
- б) Василя Великого;
- в) Псевдо-Діонісія Ареопагіта;
- г) Северина Боеція;

2. Чим є античність для епохи Відродження?

- а) авторитетом ;
- б) ідеалом ;
- в) суддею;

г) історією.

3. Що означає ідея гуманізму в філософії Відродження?

- а) негативне відношення до традиційних цінностей;
- б) переконання, що людина є самостійною і вільною від природи;
- в) космоцентризм;
- г) ідея, що центральною проблемою осмислення буття є Бог.

4. Термін „Утопія” ввів :

- а) Т. Кампанелла;
- б) Т. Мор;
- в) Д. Бруно;
- г) Телезіо.

5. Офіційною релігійно-філософською доктриною Ватикану вважається:

- а) теологія визволення;
- б) тейярдизм;
- в) неотомізм;
- г) неоплатонізм.

6. Назва епохи ВІДРОДЖЕННЯ вказує на повернення :

- а) уявлення про геоцентричну систему Птолемея;
- б) античних традицій;
- в) міфологічного уявлення про світ;
- г) вчення апологетів про віру як основний елементи світопізнання.

7. Основна характеристика філософії періоду середньовіччя:

- а) геоцентризм;
- б) теоцентризм;
- в) антропоцентризм;
- г) матеріалізм.

8. Хто розглядав людство, як «Град Божий» і «Град Земний»:

- а) Августин ;

- б) Ф.Аквінський ;
- в)Абеляр.
- г) Боецій.

9.Характерною рисою філософії епохи відродження був :

- а) космоцентризм;
- б)антропоцентризм;
- в)теоцентризм;
- г)реалізм.

10. П'ять доведень буття БОГА сформулював:

- а) К. Тертуліан;
- б)Августин Блаженний;
- в)Ф. Аквінський;
- г) Н. Кузанський.

**Тема семінарського заняття №4.
Класична німецька філософія.**

Мета: Ознайомити студентів з особливостями розвитку філософської думки в Німеччині. Вказати – чому німецька класична філософія виділена як окрема наука. Підкреслити роль філософів І. Канта, Г. Гегеля, І. Фіхте та Л. Фейєрбаха в становленні німецької класичної філософії.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- чому німецьку класичну філософію виділяють в окремий період розвитку новоевропейської філософії;
- на яких світоглядних засадах були створені великі філософські системи німецької класики.

вміти:

- простежувати логіку розвитку проблематики у німецькій класичній філософії;
- оцінювати загальні результати її розвитку;

розуміти:

- що нового внесла німецька класична філософія в новоевропейську філософію;
- зміст і значення розглянутих філософських тем;
- у якому сенсі німецька класична філософія завершила розвиток класичної

новоєвропейської філософії.

Ключові терміни і поняття:

Апріорні знання – ті знання, які передують достовірним знанням;

Предмет мислення та пізнання -- частина об'єкта, яка виділена людиною для пізнання;

Розвиток – за Гегелем, такий тип зв'язку, який підсумовує усі можливі зв'язки та взаємодії дійсності;

Система знання – за Гегелем, будь яке знання, що претендує на істинне, має бути системно впорядкованим.

План:

1. Особливе місце німецької класичної філософії у розвитку новоєвропейської філософії.
2. Іммануїл Кант як засновник німецької класичної філософії.
3. Діалектична філософія Г. Гегеля.
4. Філософські погляди І. Фіхте.
5. Антропологічний принцип філософії Л. Фейєрбаха.

Повчання щодо вивчення теми:

В середині 18 століття нової ери ідеї французького просвітництва заволоділи думками німецької інтелігенції. Першими, хто почав поширювати ідеї просвітництва в Німеччині були: Й. Вінкельман, Г. Лессінг, Й. Пестолоцці та І. Кант. Просвітництво в Німеччині набуває форми культурного руху і має багато ідей та обдарованих людей. Вищою цінністю для німецьких просвітників стала ідея свободи. Античність сприймалась як втілення її форми. Античні міста – поліси сприймались як німецькі розділені держави. Відроджується любов до культури. Формується літературно – філософський напрям “Буря і натиск” з ідеєю єдності німецьких земель.

Водночас німецька класична філософія постала закономірним результатом попереднього розвитку новоєвропейської філософії. Вона була останньою класичною формою європейської філософії. Після неї розпочинається період неокласичної філософії.

Німецька класична філософія увібрала в себе провідну тематику новоєвропейської філософії загалом, попередні досягнення європейської філософії і піднесла на новий рівень формулювання і вирішення основних проблем попередньої філософії. **Крім того, німецька філософія внесла нові**

аспекти в світову філософську думку, зокрема: 1) явище активності або діяльності особистості; 2) принцип системності знань(будь – яке знання обґрунтоване, достовірне лише в системі знань); 3) ідея розвитку (все пов'язане з усім і все розвивається); 4) явище рефлексії (розвиток пізнання відбувається через рух від неусвідомленого до усвідомлення).

Початок німецької класичної філософії пов'язаний з діяльністю **І. Канта(1724 – 1804 роки)**, уродженця міста Кенігсберг. Там він навчався і працював в університеті. Став академіком трьох університетів-- Кенігсберзького, Петербурзького та Ієнського. Творчість І. Канта поділяється на три періоди. **Перший період (50 - 60 роки) називається докритичним** В цей час він пробує пояснити походження світів через охолодження Сонячних систем. Головне питання, яке ставив в цей час філософ, було: Як на основі розгляду фізичних сил пояснити походження Космосу? **Другий період (70 – 80 роки нової ери) називають критичним.** В цей період І. Кант досліджує пізнавальні здібності у книзі **“Критика чистого розуму”** (звідси назва періоду). Він ставить три питання: **Що я можу знати? (де виводить пізнавальні можливості людини); Що я повинен робити? (де з'ясовує природу моралі); На що я можу сподіватись?** (де розкриває сутність релігії).

У книзі “Критика чистого розуму” І. Кант вказує на те, що початок будь – якого пізнання розпочинається знанням, яке він назвав “апріорним” (те що попереду). Це знання охоплює поняття простір і час, кількість і якість, причина і наслідок, мета і Бог (це знання перед свідоме). І. Кант виділяє чотири **антиномії** (протилежності між двома судженнями) чистого розуму. Одна з них “Світ має початок у часі і обмежений у просторі. І світ не має початку у часі і меж у просторі”. Кожна антиномія складається з тези та антитези.

У книгах “Критика практичного розуму” та “Критика здатності судження” І. Кант порушує проблеми етики (моралі). Його етика обґрунтувала законність вимог поважати гідність людської особи. Призначення людини – зробити своєю головною метою досягнення блага на Землі, в тому числі вічного миру. **Моральний закон, який розробив І. Кант, носить назву категоричний імператив.** Його суть виражена в таких словах: “Роби тільки за тим максимумом, керуючись яким будеш у змозі побажати, щоб він став загальним законом.”, “ Роби так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі , і в особі кожного іншого так, як до мети, і ніколи не ставився так, як до засобу”.

Третій період (90 – ті роки 18 століття) називається антропологічним. В цей час І. Кант ставить питання: **Що таке людина? У**

книзі “Антропологія з прагматичного погляду” він з’ясовує питання, чи може людина за реальних умов життя здійснити своє призначення і дає ствердну відповідь на це питання. Тому відкриття І. Канта в цьому питанні порівнюють з відкриттям Коперніка. Копернік зрушив Землю, а І.

Кант зрушив людину, поклавши край її пасивності, як до цього розглядала людину попередня філософія.

За своїми поглядами І. Кант був **дуалістом**. Він ділить дійсність на два світи: світ речей у собі, які позначають матеріальний світ, а також Бога, свободу волі і безсмертя душі; світ людської свідомості, яка не має можливості пізнати перший світ.

Таким чином, значення діяльності І. Канта в тому, що: 1) він дав виправдану картину пізнання: пізнання не є дублюванням реальності, а є діяльністю створення інтелектуальних засобів людської взаємодії зі світом.; 2) людський розум може визнати надійним те знання, яке він сам вибудував; 3) людина постає в поглядах І. Канта творчою.

Георг Гегель (1770 – 1831 роки) уродженець міста Штутгарт. Свою кар’єру закінчив на посаді ректора Берлінського університету. Головною працею філософі є **“Феноменологія духу”**, яка визначила його, як об’єктивного ідеаліста. Одночасно ця книга вказує, чому саме Г. Гегель надав системності філософським знанням. **Чому Г. Гегель є об’єктивним ідеалістом? Тому що у своєму дослідженні він вважав, що основою буття є духовна субстанція - “Абсолютна ідея.”** Він назвав її діючим розумом, який все створює. Абсолютна ідея , тобто система категорій, що само розвиваються. Ця система є творцем природи і людського суспільства. Гегель доводить логічний рух понять, категорій, наприклад таких, як якість, кількість, міра. 1 – теза якість; (буття). 2 – антитеза – кількість; (ніщо). 3 – синтез – міра; (становлення). Ці категорії – до природні, до суспільні сутності, перед якими в вихідному пункті “Абсолютної ідеї” попередні розвиваються ще абсолютніші – буття, ніщо, становлення. Отже на рівні синтезу здійснено становлення якісно нового етапу діалектичного розвитку, який включає попередні етапи як свої. Система філософії Г. Гегеля проявляється також в тому, що він дослідив стадії розвитку абсолютної ідеї в природі (книга “Філософія природи”), в суспільстві (книги “Філософія історії” та “Філософія природи”), у свідомості (книги “Наука логіки”, “Філософія духу”, “Філософія релігії”, “Естетика” та “Історія філософії”).

Головним у вченні Г. Гегеля є діяльна активність суб’єкта. “Пізнай сам себе – ця абсолютна заповідь ні сама по собі, ні там, де висловлена історично, не має значення, тільки самопізнання, спрямоване на окрему спроможність,

характер, схильність і є справжнє в людині”. Г. Гегель сформулював поняття **методу** . “Метод є не тільки вища сила чи, вірніше, єдина і абсолютна сила розуму, але вище і єдине пробудження, що знайшло себе у всьому через самого себе”. Також Г. Гегель вважається засновником **діалектики**. Так , у законі про перехід кількості в якість він розкрив і обґрунтував зміст стрибків – якісних переходів у процесі розвитку. У законі єдності і боротьби протилежностей він всебічно розкрив суперечності, як джерело саморозвитку явищ, предметів і процесів.

I. Фіхте (1762 – 1814 роки нової ери) створив оригінальне суб’єктивно – ідеалістичне вчення, згідно з яким, **історія** – це діалектика і активна взаємодія абсолютного “Я” (самосвідомості людства) та індивідуального “Я” окремої людини. “Діяти! Діяти! - ось для чого ми існуємо”. Реалізація волі людини створює всесвітню історію, як перехід із сфери необхідності у царство свободи.

Людвіг Фейєрбах (1804 – 1872 роки) уродженець містечка Ландегут Баварія. Працював викладачем філософії в Ерлангенському університеті. За книгу “Смерть і безсмертя”, де він заперечував безсмертя душі, був звільнений з роботи. Останні 25 років безвиїзно прожив на хуторі Брукберг, де і похований. На його могилі, за його заповітом, написані слова: “Бог це те, чим людина хоче стати, але стати не може”. **Він став матеріалістом в антропології**. Ці погляди Л. Фейєрбах розкрив у праці “Суть християнства”. Його антропологічний принцип – це єдність людської природи, що протиставляється гегелівському духовно – розумовому визначенню людини. “Не розум сам по собі, а єдність душі і тіла, розуму і тілесного організму -- така суть людини”. “Якщо релігія є сутністю людини – говорив він, -- то слід повернути людині всю повноту її життя, звеличити людину.” З його точки зору, справжньою філософією може бути лише антропологія людини. Мислить не душа, не мозок, а сама людина, -- говорив він.

Таким чином, німецькі філософи зробили значний внесок у дослідження проблем онтології, гносеології, антропології та етики. Вони конкретно визначили свої погляди на буття, по суті, вказавши на свою приналежність до матеріалістів, об’єктивних та суб’єктивних ідеалістів та дуалістів.

Теми доповідей :

1. Особливості та здобутки німецької класичної філософії.
2. Ідея “коперниковського перевороту” у філософії І. Канта.
3. Етичні та естетичні погляди І. Канта.
4. Вчення Г. Гегеля про абсолютну ідею.

5. Теорія діалектики Г. Гегеля.
6. Філософські погляди І.Фіхте.
- 7.Філософія Л. Фейєрбаха, та її вплив на європейську філософію.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

- 1.Чому німецька філософія виділяється в окремий період?
- 2.Розкрийте зміст “коперниковського перевороту” у філософії І. Канта.
- 3.Поясніть розуміння Г. Гегелем життєвого циклу абсолютної ідеї.
- 4.Окресліть особливості філософської позиції Л. Фейєрбаха.
- 5.Поміркуйте над етичним ученням І. Канта. Із чим ви погоджуєтеся, а що заперечуєте?

Тестові завдання:

1.Гегель вважав, що в основі реальності лежить:

- а) абсолютна ідентичність;
- б) абсолютна несвідомість;
- в) абсолютна ідея;
- г) абсолютне джерело.

2. Хто є автором вчення про ідеї:

- а) Демокріт ;
- б) Фалес;
- в) Платон;
- г) Арістотель.

3. Хто із названих філософів являється автором роботи „Феноменологія духу“?:

- а) Лейбніц;
- б)Гегель;
- в)Фіхте;
- г) Шелінг.

4. Нова етика і релігія людини” до якої закликав Фейєрбах, це релігія і етика:

- а) права;
- б)держави ;
- в) абсолютну любові;
- г) обов'язку.

5. Хто автор запитання: „Що я можу знати?“:

- а) Шопенгауер;
- б) Фіхте;
- в) Кант;
- г) Гегель.

6. Творцем вчення про абсолютну ідею є:

- а) І. Кант;
- б) Г. Гегель;
- в) Л. Фейєрбах;
- г) Ф. Ніцше.

7. Гносеологія - це:

- а) вчення про життя;
- б) вчення про пізнання ;
- в) теорія про істинність чи хибність знання та визначення критеріїв істини.
- г) все перераховане.

8. Що означає термін „онтологія“?

- а) вчення про мислення;
- б) вчення про існування;
- в) вчення про пізнання;
- г) вчення про буття.

9. Основні закони діалектики:

- а) справедливі і відносно процесу пізнання;
- б) справджується тільки закон взаємного переходу якісних і кількісних змін;
- в) стосуються лише неживої природи;
- г) стосуються тільки суспільного життя .

10. Специфіка законів діалектики:

- а) вони виконують світоглядну функцію.
- б) діють в природі, суспільстві и мисленні, тобто носять всезагальний характер.;
- в) виконують методологічну функцію.
- г) все перераховане.

ПЕРЕЛІК ДОПОВІДЕЙ З БЛОКУ "ФІЛОСОФІЯ"

1. Філософія і світогляд.
2. Філософія і наука.
3. Місце і роль філософії у сучасному світі.
4. Функції філософії.
5. Роль та значення філософії у науковому пізнанні та формуванні світогляду людини.
6. Натурфілософія в ранньогрецькій філософії (на прикладі розгляду творчості Фалеса, Піфагора, Геракліта, Демокріта, Парменіда, Зенона та ін.).
7. Філософські ідеї Стародавньої Греції та їх сучасне значення.
8. Умови та чинники формування античної філософії.
9. Життя та філософські погляди Сократа.
10. Філософське вчення Платона.
11. Вихідні ідеї філософії Аристотеля.
12. Сучасне значення провідних ідей християнської патристики
13. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії.
14. Вихідні ідеї філософії гуманізму та їх світоглядне значення.
15. Розвиток ідей італійського гуманізму.
16. Філософія епохи Середньовіччя як синтез античної філософської традиції та християнських догм.
17. Тома Аквінський як систематизатор античної схоластики.
18. Натурфілософія Дж. Бруно, Г. Галілея.
19. Особливості та здобутки німецької класичної філософії.
20. Ідея "коперниковського перевороту" у філософії І. Канта.
21. Етичні та естетичні погляди І. Канта.
22. Вчення Г. Гегеля про абсолютну ідею.
23. Теорія діалектики Г. Гегеля.
24. Філософські погляди І. Фіхте.
25. Філософія Л. Фейєрбаха, та її вплив на європейську філософію.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З БЛОКУ «ФІЛОСОФІЯ»

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій: навч. пос. для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації. Львів: Магнолія плюс, 2004.444с.
- 2.Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, релігієзнавство: навч. пос. 2-ге вид., виправл. і доповн. Київ: Центр навчальної літератури, 2006.623с.
3. Філософія: навчальний посібник /за ред. І.Ф. Надольного. Київ: Вікар, 2008. 534с.
- 4.Філософія: навчальний посібник / Губерський Л.В. , Надольний І.Ф., Андрущенко В.П.;за ред. І.Ф. Надольного. Київ: Вікар, 2001. 584с.
- 5.Філософія: підручник /за ред. В. Г. Кременя. Харків: Прапор, 2004. 733с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Горський В.С. Історія української філософії: курс лекцій: підручник. Київ: Наукова думка, 2006. 288 с.
2. Заіченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. Київ: Філософ. та соціол. думка, 2004, № 12. С.89-98.
3. Історія української філософії : навч. пос. / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. Київ : Україна, 2000. 512 с.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у 2-х томах. Київ:Наукова думка,1973. Т.1.532с.Т.2.576с.
5. Філософський словник. 2-ге вид. / за ред. В.І. Шинкарука. Київ:Абрис, 2008.720с.
6. Філософія: Хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. пос. / за ред. Л.В. Губерського. Київ: Знання, 2009. 621 с.

Інформаційні ресурси

www.library-odeku.16mb.com

www.ukrsoc.blogspot.com

Блок «Психологія»

Модуль ЗМ-П2

Тема семінарського заняття №5.

Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Мета: ознайомлення з основними теоріями і концепціями розвитку особистості, знання структури особистості та умов її формування, індивідуального та вікового розвитку; визначення ролі особистості в соціальній групі, міжособистісних стосунків у групі, проблеми лідерства. Визначити темперамент та його фізіологічні засади, розкрити роль темпераменту в діяльності людини, визначити структуру здібностей, розкрити природу характеру.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- структуру особистості;
- міжособистісні стосунки у групі;
- типи темпераментів;
- основні властивості темпераменту;
- різновиди здібностей;
- поняття про характер та його природу.

вміти:

- охарактеризувати поняття про особистість та її структуру;
- проаналізувати міжособистісні стосунки у групі;
- встановити зв'язок між темпераментом та типом нервової системи;
- розкрити роль темпераменту в діяльності людини;
- визначити структуру здібностей;
- пояснити зв'язок характеру з типом темпераменту;

розуміти:

- У чому виявляється суспільна сутність особистості;
- Як співвідносяться поняття «особистість» та «індивідуальність»;
- Які ознаки мають групи різного ступеня організації;
- Як темперамент позначається на формуванні рис особистості;
- Які основні компоненти здібностей;
- Як взаємопов'язані здібності та задатки;
- Яким є механізм формування властивостей характеру;
- Як пов'язані між собою характер і темперамент.

Ключові терміни і поняття:

Особистість — це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями.

Потреба — це нужда, в якій виявляється залежність людини від певних умов,

необхідних їй для життя та діяльності. У потребах завжди відображуються стійкі життєво важливі залежності організму та середовища.

Мотив — це реальне спонукання, яке змушує людину діяти у певній життєвій ситуації, за певних умов.

Переконання — це система мотивів особистості, що спонукає її діяти відповідно до власних поглядів і принципів.

Спрямованість особистості — це система домінуючих цілей і мотивів її діяльності, які визначають її самоцінність і суспільну значущість.

Самосвідомість — це усвідомлювання людиною себе самої у своєму ставленні до зовнішнього світу та інших людей.

Колектив — це група людей, які об'єднані спільною діяльністю та мають єдині цілі, підпорядковані цілям суспільства.

Конформізм - це така поведінка людини, яка характеризується зовнішньою відповідністю цілям колективу при внутрішньому розходженні з ними.

Сумісність — це оптимальне поєднання якостей людей у процесі взаємодії, що сприяє успішному виконанню спільної діяльності.

Конфлікт — це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя.

Темперамент (від лат. Temperate - змішувати в належних співвідношеннях, підігрівати, охолоджувати, уповільнювати, керувати) характеризує **динамічний бік** психічних реакцій людини - їх **темп, швидкість, ритм, інтенсивність**.

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності й визначають відмінності в оволодінні необхідними для неї знаннями, вміннями та навичками.

Характер – це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе.

План:

1. Поняття про особистість та її структуру [1, с.180-191; 3, с.25-34].
2. Поняття про групи [1, с.191-192; 3, с.34-36].
3. Міжособистісні стосунки у групі [1, с.193-195; 3, с.36-40].
4. Темперамент та його роль в діяльності людини [1, с. 244-247; 3, 132-139].
5. Здібності, їх структура та різновиди [1, с.226-232; 3, с. 139-146].
6. Природа характеру [1, с. 240-242; 3, 146-154].

Повчання щодо вивчення теми:

При вивченні матеріалу лекції рекомендовано звернути увагу на психологічну та соціальну сутність особистості, формування її індивідуальності, адже особистість — це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість виникла й розвинулася у процесі суспільно-історичного розвитку людства, у процесі праці. Належність

особистості до певного суспільства, до певної системи суспільних відносин визначає її психологічну та соціальну сутність. Особистість - соціальна істота, суб'єкт пізнання, активний діяч суспільного розвитку. Характерними ознаками особистості є наявність у неї свідомості, виконувани нею суспільні ролі, суспільно корисна спрямованість її діяльності. Однією з найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, під якою розуміють своєрідне, неповторне поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, особливості перебігу психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, почуттів, волі), особливості її мотиваційної сфери, спрямованості.

Оскільки особистість існує, розвивається і діє у відповідному соціумі, необхідно звернути увагу на умови її взаємодії в групі, класифікувати види груп, аналізувати міжособистісні стосунки в колективі, поведінку та соціальну активність. Аналіз міжособистісних стосунків у групі, популярність членів групи, їх статус, лідерські якості вимірюються методом соціометрії.

Слід зауважити на важливості психологічної сумісності та її різновидів, а також можливості конфлікту в міжособистісних стосунках при відсутності сумісності у групі людей, включених у виконання суспільно чи особисто значущої діяльності. Конфлікт — це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя. Визначити види конфліктів (класифікацію).

Темперамент можна визначити як індивідуальну особливість людини, що виявляється в її збудливості, емоційній вразливості, врівноваженості та швидкості перебігу психічної діяльності. Отже, темперамент, як динамічна характеристика психічної діяльності особистості, має певні властивості, які позитивно або негативно позначаються на його проявах. Розрізняють такі основні властивості темпераменту, як сенситивність, реактивність, пластичність, ригідність, екстравертованість та інтровертованість. Діяльність – трудова, навчальна, ігрова – висуває вимоги не лише до знань і рівня розумового та емоційно-вольового розвитку особистості, а й до типологічних особливостей нервової системи, тобто до темпераменту людини.

Особливу увагу необхідно звернути на зв'язок характеру с типом темпераменту, розкрити природу характеру. Характер визначається як сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе. Характер найбільше пов'язується з темпераментом, який, як відомо, визначає зовнішню, динамічну форму його вираження. Визначити структуру характеру означає виокремити в ньому провідні компоненти, без яких цілісність характеру уявити не можна. У структурі характеру необхідно розрізнити зміст і форму. Зміст характеру особистості визначається суспільними умовами життя та виховання. Темперамент у структурі характеру є динамічною формою його прояву. Характер – це єдність типологічного і набутого за життя досвіду.

Розглядаючи структуру здібностей, треба мати на увазі, що здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та творчій діяльності, і є необхідною умовою її успіху. Природжені передумови для розвитку здібностей називаються задатками. Але не всі задатки, з якими народжується людини, перетворюються у здібності. Вищими рівнями розвитку здібностей вважаються талант і геніальність.

Теми доповідей :

1. Особистість як продукт і суб'єкт суспільних відносин.
2. Формування інтелектуальної активності особистості.
3. Людина як суб'єкт і об'єкт культури.
4. Психологічна характеристика спортивного колективу
5. Роль темпераменту в пізнавальній діяльності студентів.
6. Методи дослідження характеру
7. Стратегія розвитку власної особистості.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Чи погоджуєтесь ви з твердженням: *«Сумління – це хусточка, яка забруднюється, але її завжди можна випрати»?*
Обґрунтуйте свою думку.
2. Дайте аргументовану відповідь на запитання, яке хвилює багатьох людей: *«Чи важливим є в ставленні до мене з боку інших те, що я про себе думаю, як я себе оцінюю?»*
3. Що є показником здібностей?
4. Що зумовлює розвиток здібностей особистості?
5. В яких проявах ставлення найповніше виявляється характер особистості?
6. Які компоненти можна відокремити в структурі характеру?
7. Як пов'язані між собою характер і темперамент?

Тестові завдання:

1. Доповніть визначення: Усвідомлювання людиною себе самої у своєму ставленні до зовнішнього світу та інших людей – це

- а) самосвідомість;
- б) самооцінка;
- в) цілеспрямованість;
- г) самовизначення.

2. Виберіть правильну відповідь: Твердження про те, що поняття «людина» об'єднує в собі як біологічні, так і соціальні риси і властивості

- а) вірне; б) невірне.

3. Доповніть визначення: Система мотивів особистості, що спонукає її діяти відповідно до власних поглядів і принципів – це

- а) потреба;
- б) переконання;
- в) спрямованість;
- г) упертість.

4. Визначте правильне поняття: Своєрідним проявом безвілля і пристосовницької позиції особистості є

- а) самостійність;
- б) колективізм;
- в) активність;
- г) конформізм.

5. Хто з теоретиків психології стверджував, що кожна особистість має можливість розвиватися, само актуалізуватися, здійснювати вибір?

- а) З. Фрейд;
- б) К.Роджерс;
- в) К.Юнг;
- г) Е.Кречмер.

6. Визначте правильну відповідь: Хто з давньогрецьких вчених започаткував наукову типологію темпераментів людини і визначив 4 типи їх?

- а) Аристотель;
- б) Сократ;
- в) Гіппократ;
- г) Платон.

7. Виберіть правильну відповідь: Якому типу нервової діяльності відповідає флегматичний темперамент?

- а) врівноваженому;
- б) нерівноваженому;
- в) слабкому;
- г) інертному.

8. Доповніть речення: Характер людини

- а) є природженим;
- б) є набутиим;
- в) формується протягом життя;
- г) успадковується.

9. Визначте зайве поняття: До індивідуально-психологічних характеристик особистості належать:

- а) зовнішність;
- б) темперамент;
- в) характер;
- г) здібності.

10. Визначте правильне поняття: Видатні індивідуальні здібності людей в одній чи кількох галузях діяльності називають

- а) рішучістю;
- б) упертістю;
- в) самостійністю;
- г) талантом.

Тема семінарського заняття №6. Психологічний аналіз діяльності.

Мета: визначити психологічні характеристики діяльності, її основні компоненти, функцій та структуру; охарактеризувати основні різновиди діяльності, засоби діяльності та процес їх засвоєння.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- поняття про діяльність;
- мета і мотиви діяльності;
- структуру діяльності;
- засоби діяльності та процес їх засвоєння;
- процес формування вмінь і навичок;
- основні різновиди діяльності.

вміти:

- характеризувати психологічні функції діяльності;
- визначити психологічні характеристики діяльності, основні компоненти діяльності;
- характеризувати основні різновиди діяльності;
- розкрити структуру діяльності.

розуміти:

- Чим зумовлена активність біологічних індивідів;
- Що характеризує поведінку тварин як специфічну форму активності;
- У чому полягає докорінна відмінність поведінки тварин від діяльності людини;
- Як забезпечується контроль за виконанням діяльності;
- Якою є послідовність етапів формування навички;

Ключові терміни і поняття:

Діяльність людини — це свідома активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Мета — це те, до чого прагне людина, для чого вона працює, за що бореться, чого хоче досягти у своїй діяльності. Без мети не може бути свідомої діяльності.

Вміння — це готовність людини успішно виконувати певну діяльність, що ґрунтується на знаннях і навичках.

Удосконалені шляхом багаторазових вправ компоненти вмінь, що виявляються в автоматизованому виконанні дій, називаються **навичками**.

План:

1. Поняття про діяльність. Мета і мотив діяльності [1, с.197-199; 3, с.42-44].
2. Структура та засоби діяльності [1, с.199-202; 3, с.44-48].
3. Основні різновиди діяльності [1, с.202-204; 3, с.48-52].

Повчання щодо вивчення теми:

При вивченні матеріалу лекції рекомендовано звернути увагу на психологічні функції діяльності, соціальну сутність людської діяльності, її свідомий та цілеспрямований характер. Необхідно проаналізувати мету і мотив як джерело активності і внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до діяльності. Особистість як суб'єкт діяльності, задовольняючи свої потреби, взаємодіє із середовищем, ставить перед собою певну мету, мотивує її, добирає засоби для її здійснення, виявляє фізичну й розумову активність у досягненні поставленої мети. Свідомий характер людської діяльності виявляється в її плануванні, передбаченні результатів, регуляції дій, прагненні до її вдосконалення.

Особливу увагу необхідно звернути на засоби діяльності, процес їх засвоєння та умови формування вмінь і навичок. Основними умовами успішного формування вмінь і навичок є усвідомлення мети завдання і розуміння його змісту та способів виконання. Успіх формування вмінь і навичок найбільшою мірою залежить від свідомого ставлення, готовності особистості до вироблення в собі вмінь і навичок, інтересу до кращого виконання дій, пов'язаних з виконанням завдання. У формуванні вмінь і навичок важливо враховувати індивідуальні особливості людини: тип нервової системи, попередній досвід, теоретичні знання, нахили та здібності.

Розглядаючи основні різновиди діяльності, треба мати на увазі, що людська діяльність різноманітна й багатогранна. Залежно від мети, змісту та форм розрізняють три основні різновиди діяльності: гру, навчання та працю. Людині незалежно від віку властиві всі три різновиди діяльності, проте в різні періоди життя вони виявляються по-різному за метою, змістом, формою та значенням. У дошкільному віці провідним різновидом діяльності є гра, у шкільному — навчання, а у зрілому віці — праця. Гра та навчання властиві й людям, й тваринам. Проте у тварин підґрунтям цих різновидів діяльності є інстинкти, а у людини вони зумовлені соціальними умовами життя, різняться

якісно, набагато складніші та багатші за змістом і формою. Праця за природою та змістом — суспільно-історична категорія. У процесі праці виникла й розвинулася людина як свідомо соціальна істота. Різноманітність видів людської праці поділяють на **працю фізичну і розумову**. Фізична та розумова праця охоплює величезну кількість різних професій і спеціальностей. Будь-яка фізична і розумова праця за певних суспільних умов може стати **творчою діяльністю**. Характерна особливість усіх різновидів людської діяльності полягає в тому, що найчастіше вони пов'язані з мовною діяльністю. Остання сприяє розвиткові змісту та форм усіх різновидів діяльності, їх цілеспрямованості та мотивації.

Теми доповідей :

1. Творчість як засіб самореалізації особистості.
2. Активність біологічних індивідів.
3. Відмінність поведінки тварин від діяльності людини.
4. Вплив стилю сімейного виховання на шкільну успішність підлітків.
5. Вплив інноваційного навчання на розумовий розвиток підлітків.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Що таке діяльність?
2. Яка структура діяльності?
3. Охарактеризуйте психологічні функції діяльності.
4. Визначте психологічні характеристики діяльності та основні компоненти діяльності.
5. Поясніть процес формування вмінь і навичок.
6. Які необхідні умови для формування вмінь і навичок?
7. Які основні різновиди діяльності?

Тестові завдання:

1. Визначте правильне поняття: Свідомо активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети – це

- а) діяльність;
- б) свідомість;
- в) інстинкт;
- г) рухливість.

2. Доповніть визначення: Внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності – це

- а) мета;
- б) мотив;

- в) потреба;
- г) звичка.

3. Визначте зайве поняття: До засобів діяльності належать:

- а) знання;
- б) вміння;
- в) навички;
- г) потреби.

4. Визначте зайве поняття: До різновидів людської діяльності належать:

- а) гра;
- б) навчання;
- в) дихання;
- г) праця.

5. Визначте правильну відповідь: Який вид праці потребує використання фізичних сил людини, напруження її м'язової системи?

- а) фізична;
- б) розумова;
- в) щоденна;
- г) нічна.

Тема семінарського заняття №7. Пізнавальні психічні процеси особистості.

Мета: Ознайомитися з основними процесами чуттєвого пізнання та їх властивостями, розкрити специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності, охарактеризувати основні розумові операції, визначити різновиди та індивідуальні особливості мислення. Ознайомитися з фізіологічною основою процесів уяви і пам'яті, визначити різновиди уяви, охарактеризувати основні теорії пам'яті, проаналізувати різновиди пам'яті, визначити її основні процеси, розкрити роль пам'яті в психічному житті людини.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- поняття про відчуття;
- основні властивості відчуттів;
- поняття про сприймання;
- властивості сприймання;
- поняття про мислення;
- поняття про уяву та її різновиди;
- фізіологічне підґрунтя уяви;
- поняття про пам'ять;

- різновиди пам'яті;

вміти:

- визначити основні процеси чуттєвого пізнання;
- знаходити спільне та відмінне між сприйманням та відчуттям;
- розкрити специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності;
- пояснити зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю;
- визначати різновиди уяви;
- назвати різновиди пам'яті та її основні процеси;
- розкрити роль пам'яті в психічному житті людини.

розуміти:

- За якими принципами відчуття поділяють на різновиди?
- Як взаємопов'язані відчуття та діяльність?
- Різновиди сприймання;
- Соціальну природу мислення;
- Розумові дії та операції мислення;
- Форми та різновиди мислення;
- Процес створення образів уяви;
- Процеси пам'яті та її індивідуальні особливості;
- Індивідуальні особливості пам'яті.

Ключові терміни і поняття:

Відчуття — пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини.

Сприймання – це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття.

Мислення – це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях.

Уява – це процес створення людиною на основі попереднього досвіду образів об'єктів, яких вона ніколи не сприймала.

Закріплення, зберігання та наступне відтворення людиною її попереднього досвіду називається **пам'яттю**.

План:

1. Поняття про відчуття та його різновиди [1, с.76-83; 3, с.72-81].
2. Сприймання, його різновиди та властивості [1, с.92-103; 3, с.81-86].
3. Мислення як вища форма пізнання об'єктивної реальності [1, с.137-150; 3, с.86-96].
4. Поняття про уяву та її різновиди [1, с.152-160; 3, с.98-106].
5. Поняття про пам'ять. Теорії пам'яті [1, с.105-108; 3, с.106-109].
6. Процеси пам'яті та її індивідуальні особливості [1, с.108-122; 3, с.109-115].

Повчання щодо вивчення теми:

При вивченні матеріалу лекції рекомендовано звернути увагу на основні процеси чуттєвого пізнання, яке є підґрунтям розумового пізнання світу. Адже саме з відчуттів починається пізнавальна діяльність людини. Відчуття — пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини. *Відчуття* – це найпростіший психічний процес, первинна форма орієнтування живого організму в навколишньому середовищі. *Сприймання* – це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття. При вивченні теми важливо знаходити спільне та відмінне між сприйманням та відчуттями, вміти охарактеризувати основні властивості відчуттів і сприймань. Разом з тим, необхідно зрозуміти, що у чуттєвому пізнанні відчуття та сприймання виявляються в єдності. Сприймання поза відчуттями не буває.

Розглядаючи специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності, необхідно охарактеризувати основні розумові операції. Вичерпні знання про об'єкти дійсності, їх внутрішню сутність, людина одержує за допомогою мислення, тобто *мислення* – це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях. Мислення людини нерозривно пов'язане з *мовою*, яка є знаряддям формування і способом існування думки. Розумова діяльність органічно пов'язана з *практикою*, яка є джерелом розумової діяльності.

Особливу увагу треба звернути на значення мислення в житті людини, адже воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного оволодіння закономірностями об'єктивної дійсності, постановки їх на службу потребам та інтересам людини. Мислення є основою свідомої діяльності особистості, формування її розумових та інших властивостей. Рівень розвитку мислення визначає, якою мірою людина здатна орієнтуватися в оточуючому світі, як вона панує над обставинами та над собою.

Необхідно також визначити різновиди та індивідуальні особливості мислення.

При вивченні матеріалу лекції рекомендовано звернути увагу на фізіологічне підґрунтя уяви, її зв'язок з об'єктивною дійсністю, визначити різновиди уяви. Оскільки уява є специфічно людською формою відображення дійсності, що виникла і сформувалася у процесі праці, особливо важливою вважається її роль в людській діяльності. Саме в цьому й полягає важлива функція уяви як форми випереджального відображення дійсності, властивої тільки людині. Завдяки уяві стають можливими результативна поведінка і діяльність особистості за умов неповної або сумнівної інформації.

Як і всі інші психічні процеси, уява – це функція кори великих півкуль головного мозку. Фізіологічним підґрунтям уяви є утворення нових сполучень тих нервових зв'язків, які виникали раніше у процесі відображення людиною об'єктивної реальності. Треба також звернути увагу на *різновиди уяви*. Залежно від участі волі в діяльності уяви її поділяють на *мимовільну* та *довільну*. Залежно від характеру діяльності людини її уяву поділяють на *творчу* та *репродуктивну*. Залежно від змісту діяльності й характеру праці людини уява поділяється на *художню, технічну, наукову та ін.*

Розглядаючи роль пам'яті в психічному житті людини, необхідно звернути увагу на її процеси та функції кожного з них. Ознайомлення з теоріями пам'яті допоможе зрозуміти багатогранність та багатofункціональність цього психічного процесу, його унікальність та вирішальну роль в житті та діяльності людини.

Розглядаючи різновиди пам'яті, необхідно з'ясувати, які з них властиві не тільки людині, а й тваринному світу. За змістом залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову та емоційну. Мимовільна і довільна пам'ять – шаблі розвитку пам'яті людини в онтогенезі. Пам'ять поділяють також на короткочасну, довготривалу та оперативну. Кожна особистість має індивідуальні відмінності (особливості) пам'яті, які виявляються в різних сферах її діяльності. У процесах пам'яті індивідуальні відмінності виявляються у швидкості, точності, міцності запам'ятовування та готовності до відтворення.

Теми доповідей :

- 1.Критичність мислення та його продуктивність.
- 2.Формування інтелектуальної активності особистості.
- 3.Принцип єдиного інтелекту і становлення мислення професіонала.
- 4.Роль уяви в навчальній і творчій діяльності.
- 5.Найважливіші теорії пам'яті в психологічній науці.
- 6.Взаємодія розвитку пам'яті, мислення та уяви.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Поясніть, у чому виявляється принципова відмінність мислення людини та «мислення машини»? Наведіть аргументи, які б переконливо доводили таку відмінність.
2. Який психічний процес називається сприйманням?
3. У чому полягає спільне та відмінне між сприйманням і відчуттям?
4. У чому полягають специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності?
5. Чим зумовлена діяльність людської уяви?
6. Від чого залежить багатство створюваних людиною образів уяви?
7. Як уява пов'язана з емоційно-вольовою сферою особистості?
8. Охарактеризуйте найважливіші особливості пам'яті як пізнавального процесу.

9. Яка роль пам'яті у психічному житті людини?

10. У чому виявляються індивідуальні особливості пам'яті?

Тестові завдання:

1. Доповніть речення: До чуттєвого пізнання належить психічний процес ...

- а) сприймання;
- б) мислення;
- в) пам'ять;
- г) уявлення.

2. Визначте зайве поняття: До головних властивостей сприймання належать:

- а) вибірковість;
- б) предметність;
- в) цілісність;
- г) забування.

3. Доповніть речення: До вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності належить

- а) сприймання;
- б) увага;
- в) мислення;
- г) відчуття.

4. Доповніть речення: Знарядям формування і способом існування думки є ...

- а) мовлення;
- б) практика;
- в) сприймання;
- г) воля.

5. Доповніть речення: Джерелом розумової діяльності є

- а) мотивація;
- б) інтуїція;
- в) практика;
- г) потреба.

6. Виберіть правильну відповідь: Який вид уяви властивий письменникам, художникам, музикантам?

- а) наукова;
- б) художня;
- в) мимовільна;
- г) довільна

7. Доповніть визначення: Процес створення людиною в своїй уяві образів бажаного майбутнього – це

- а) мрія;
- б) пам'ять;
- в) воля;
- г) увага.

8. Визначте зайве поняття: У пам'яті розрізняють такі основні процеси:

- а) зберігання;
- б) відтворення;
- в) забування;
- г) викладання.

9. Визначте правильну відповідь: Який вид пам'яті властивий тільки людині?

- а) словесно-логічна;
- б) образна;
- в) рухова;
- г) емоційна.

10. Визначте зайве поняття: До індивідуальних особливостей пам'яті належать:

- а) гнучкість запам'ятовування;
- б) швидкість запам'ятовування;
- в) точність запам'ятовування;
- г) міцність запам'ятовування.

Тема семінарського заняття №8. Емоційна сфера особистості.

Мета: визначити фізіологічні механізми та психологічні функції почуттів, розрізняти форми вираження і форми переживання емоцій та почуттів, охарактеризувати вольові процеси особистості.

Після вивчення матеріалів теми студенти повинні знати:

- що таке емоції та почуття;
- **фізіологічне підґрунтя емоцій і почуттів;**
- які бувають емоції і почуття;
- форми переживання емоцій і почуттів;
- поняття про мислення;
- вищі почуття;
- що таке воля;
- мимовільні та довільні дії;

- аналіз складової дії;
- основні якості волі.

вміти:

- визначити психологічні функції почуттів;
- пояснити фізіологічний механізм почуттів;
- розрізнити форми вираження і форми переживання емоцій та почуттів;
- пояснити зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю;
- охарактеризувати довільні дії та їх особливості;
- проаналізувати складні вольові дії;
- назвати основні якості волі.

розуміти:

- У чому полягає відмінність емоцій від почуттів;
- У чому полягають відмінності емоцій людини від емоцій тварин;
- У чому виявляються основні функції волі;
- Що таке вольове зусилля і що його викликає;
- Що таке сила волі і чим вона зумовлюється;
- У чому полягає слабкість волі і якими є її причини;
- Які чинники найістотніше впливають на розвиток волі людини.

Ключові терміни і поняття:

Емоція — це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють *прості* та *складні* емоції.

Настрій — це загальний емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність людини, характеризує її життєвий тонус.

Афект — це сильне, короткочасне збудження, що виникає раптово, оволодіває людиною так сильно, що вона втрачає здатність контролювати свої дії та вчинки.

Стрес дещо нагадує афект. Він, як і афект, виникає за напружених умов життя та діяльності, у небезпечних ситуаціях, що виявляються несподівано й потребують вжиття негайних заходів.

Фрустрація — це своєрідний емоційний стан, характерною ознакою якого є дезорганізація свідомості та діяльності у стані безнадійності, втрати перспективи.

Пристрасті — це сильні, стійкі, тривалі почуття, які захоплюють людину, володіють нею і виявляються в орієнтації всіх прагнень особистості в одному напрямку, у зосередженні їх на одній меті.

Воля — психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей.

Випадки хворобливого безвілля називаються **абулією**.

План:

1. Емоції і почуття та форми їх вираження [1, с. 205-224; 3, 116-123].
2. Вольові процеси особистості [3, с. 123-130].

Повчання щодо вивчення теми

При вивченні матеріалу цієї лекції рекомендовано звернути увагу на фізіологічні механізми та психологічні функції почуттів, з'ясувати, що емоції та почуття здійснюють сигнальну та регуляторну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її. Людські емоції та почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності.

Розглядаючи форми вираження і форми переживання емоцій і почуттів, необхідно з'ясувати, що емоції та почуття органічно взаємопов'язані, але за змістом і формою переживання вони не тотожні. Емоція, загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють прості та складні емоції. Почуття – специфічно людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції. Характерна особливість емоцій і почуттів полягає в тому, що вони цілковито захоплюють особистість. Необхідно перелічити і охарактеризувати форми переживання емоцій та почуттів, а також емоційні стани людини.

Розглядаючи вольові процеси особистості, треба звернути увагу на вольову діяльність як сукупність мимовільних та довільних дій, з'ясувати, що воля є однією з найважливіших умов людської діяльності. Воля людини виробилась у процесі її суспільно-історичного розвитку, у трудовій діяльності. Воля виявляється у своєрідному зусиллі, у внутрішньому напруженні, яке переживає людина, переборюючи внутрішні та зовнішні труднощі, у прагненні до дій або у стримуванні себе. Воля є детермінованим процесом.

Визначаючи основні якості волі, треба проаналізувати прості та складні вольові дії, з'ясувати, що саме складна вольова дія, яка потребує значного напруження сил, терплячості, наполегливості, вміння організувати себе є підґрунтям для таких вольових якостей як цілеспрямованість, рішучість, витриманість, наполегливість, самовладання. Воля людини виявляється в переборенні не тільки зовнішніх труднощів, що характерні для різних видів діяльності, а й внутрішніх, породжуваних, наприклад, бажаннями, які суперечать поставленим завданням, утомою тощо. Важлива вольова якість людини — ініціативність, тобто здатність самостійно ставити перед собою завдання й без нагадувань і спонукань інших виконувати їх.

Теми доповідей :

1. Проблеми волі в психології.
2. Характеристика емоційно-вольових властивостей особистості.
3. Емоції та сучасна художня творчість.
4. Характеристика емоційно-вольових властивостей особистості.
5. Стреси в житті людини: причини виникнення і шляхи подолання.

6. Психологічні умови профілактики міжособистісних конфліктів в молодих сім'ях.

Завдання для закріплення матеріалів теми:

1. Чи згодні ви з висловлюванням, що *добрі люди живуть довше, бо в них переважають позитивні почуття*? Аргументуйте свою думку. Наведіть приклади з власних спостережень.
2. Уважно прочитайте характеристику емоційних станів *настрій, стрес, афект*. Дайте відповіді на запитання з обґрунтуванням своєї думки і наведенням прикладів з власного досвіду або власних спостережень. Чи є настрої результатом кількісної переваги позитивних або негативних емоцій? Чи завжди у стані афекту людина втрачає контроль над своєю поведінкою? Чи завжди страх перед невідомим викликає у людини стресовий стан?
3. Як відбувається відображення дійсності у почуттях і чим воно відрізняється від відображення у пізнавальних процесах?
4. Які ознаки характеризують пристрасті як форму переживання почуттів?
5. Чому моральні, інтелектуальні, естетичні та практичні почуття належать до вищих?
6. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники можуть впливати на настрої?
7. У чому полягає істотна відмінність довільної дії від мимовільної?
8. Іноді дорослі, спілкуючись з дітьми, вживають такі висловлювання: «У тебе, як завжди, в голові самі тільки дурниці», «Я нічого кращого від тебе і не чекав». Чи завжди подібні зауваження можуть дати позитивний ефект? На формування яких якостей дитини це впливає? Які, на вашу думку, прийоми роботи над собою можуть сприяти формуванню сильної волі? Як ви оцінюєте власні вольові якості? Що б ви хотіли змінити?

Тестові завдання:

1. Визначте зайве поняття: До вищих почуттів належать:

- а) імпульсивні;
- б) моральні;
- в) пізнавальні;
- г) естетичні .

2. Визначте зайве поняття: До форм переживання емоцій і почуттів (емоційних станів) належать:

- а) афекти;
- б) стреси;
- в) пристрасті;
- г) рефлексії.

3. Виберіть правильну відповідь: Як називаються вольові дії, що визначаються свідомо поставленою метою?

- а) мимовільними;
- б) довільними;
- в) безвільними;
- г) безумовно-рефлекторними.

4. Визначте зайве поняття: До основних вольових якостей особистості належать:

- а) цілеспрямованість;
- б) витриманість;
- в) упертість;
- г) рішучість.

5. Визначте правильне поняття: Своєрідним проявом безвілля і пристосовницької позиції особистості є

- а) колективізм;
- б) конформізм;
- в) активність;
- г) самостійність.

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДОПОВІДЕЙ З БЛОКУ «ПСИХОЛОГІЯ»

1. Психологічні умови профілактики міжособистісних конфліктів в молодих сім'ях.
2. «Наука про душу» в Античному світі.
3. Роль темпераменту в пізнавальній діяльності студентів.
4. Творчість як засіб самореалізації особистості
5. Особистість і спілкування.
6. Проблеми волі в психології.
7. Корекція гіперактивності в ранньому онтогенезі.
8. Роль лідера в формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі.
9. Характеристика емоційно-вольових властивостей особистості.
10. Дослідження ролі емоцій в процесі запам'ятовування.
11. Психологічні механізми соціалізації.
12. Роль міжособистісних стосунків у функціонуванні студентської групи.
13. Класифікація соціальних груп. Психологічні особливості студентської групи.
14. Невербальне спілкування та його функції.
15. Принципи класифікації конфліктних ситуацій та методи їх подолання.
16. Оптимальні умови формування гуманістичних відносин в студентській групі.
17. Свідомість як продукт природної та соціальної еволюції людини.
18. Форми і методи самовиховання як фактор самовдосконалення особистості.
19. Вплив інноваційного навчання на розумовий розвиток підлітків.
20. Стратегія розвитку власної особистості.
21. Критичність мислення та його продуктивність.
22. Формування інтелектуальної активності особистості.
23. Стреси в житті людини: причини виникнення і шляхи подолання.
24. Специфіка консультативної роботи психолога по «телефону довіри».
25. Психологія майбутнього.
26. Схильність до стресу в екзаменаційний період і його попередження у студентів.
27. Концепція особистості у вітчизняній класичній психології.
28. Культурно-історична теорія розвитку психіки Л.С.Виготського.
29. Процес соціалізації дітей з синдромом раннього дитячого аутизму.
30. Психоаналіз: співвідношення свідомості та несвідомого.
31. Фрейдизм і неофрейдизм.
32. Вплив стилю сімейного виховання на шкільну успішність підлітків.
33. Психологічні проблеми сім'ї як соціальної групи.
34. Роль сім'ї в процесі формування особистості.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія: конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. 155 с.
2. Дубравська Д.М. Основи психології: навч. пос. Львів: Світ, 2001. 280 с.
3. Загальна психологія: підручник/Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Київ : Каравела, 2009. 464 с.
4. Трофімова Ю.Л. Психологія: підручник. Київ: Либідь, 2008. 558 с.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. пос. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна психологія: навч. пос./ Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Київ: Центр учбов. літератури, 2012. 296 с.
2. Павелків Р.В. Загальна психологія: підручник. Київ: Кондор, 2009. 576 с.
3. Серьожнікова Р.К. Основи психології і педагогіки : підручник. Київ: Либідь, 2003. 315 с.
4. Загальна психологія: підручник / Партико Т.Б. Київ: Ін Юре, 2008. 416 с.
5. Маклаков А.Г. Загальна психологія: підручник. Харків : Нове століття, 2018. 583 с.

Інформаційні ресурси

www.library-odeku.l6mb.com

www.ukrsoc.blogspot.com

Зазначена навчальна і методична літератури з дисципліни «Філософія та основи психології» є в наявності у бібліотеці університету та в електронному вигляді на кафедрі українознавства та соціальних наук.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Філософія та основи психології»
для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
103 Науки про Землю

Укладачі:

Краснянська Наталія Дмитрівна, старший викладач

Невєйкіна Галина Іванівна, старший викладач

Підп. до друку
Умовн. друк. арк.

Формат
Тираж

Папір
Зам. №

Надруковано з готового оригінал-макета

Одеський державний екологічний університет
65016, Одеса, вул. Львівська, 15
